

Yassıada'dan İmralı'ya Fatin Rüştü Zorlu

İlyas TOPÇU (*)

Sema Akılmak TOPÇU (*)

Öz: Türk diplomasi tarihinin en etkili simalarından birisi olan Fatin Rüştü Zorlu, 1954 genel seçimleriyle birlikte siyasete adım attı. 21. Hükümette Başbakan Yardımcısı, 21. ve 22. Hükümet Devlet Bakanı olarak görev yaptı. 1957 seçimlerinde de milletvekili seçilen Zorlu, 27 Mayıs darbesine kadar geçen süre zarfında 23. Hükümette Dışişleri Bakanlığı görevinde bulundu. Türkiye'nin dış politikada en sıkıntılı dönemlerinden birisinde bu görevi üstlenen Zorlu, özellikle Kıbrıs meselesinde başarılı bir politika yürüterek yurtdışında da adından çokça söz ettirdi. 27 Mayıs 1960 darbesinin ardından tutuklanarak Yassıada mahkemelerinde yargılandı. Kararları ve yargılama sürecindeki uygulamaları halen daha tartışılmakta olan Yassıada Mahkemelerinin neticesinde, DP'nin önde gelen isimlerinden 14 kişi idama mahkûm edildi. Millî Birlik Komitesi sadece Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idam cezalarını onayladı ve bu üçlü 16-17 Eylül tarihlerinde idam edildiler. Bu çalışmada Zorlu'nun itham edildiği suçlar ve ana hatlarıyla mahkeme süreci hakkında bilgi verilmeye çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Fatin Rüştü Zorlu, Demokrat Parti, Yassıada.

From Yassıada To Imralı Fatin Rüştü Zorlu

Abstract: Fatin Rüştü Zorlu, one of the most influential figures in the history of Turkish diplomacy, stepped politics with the general election of 1954. He was the Deputy Prime Minister in the twenty-first government, and the State Minister in the twenty-first and twenty-second governments. Zorlu, who was elected a deputy in the general election of 1957, served as the Ministry of Foreign Affairs in the twenty-third government until the May 27 coup d'état. Zorlu, who undertook this duty in one of the most troublesome periods of Turkish foreign policy, had made a successful policy especially on the Cyprus issue and had made a name for himself abroad. He was arrested after the 1960 Turkish coup d'état and tried in the Yassıada courts. As a result of the Yassıada courts, whose decisions and practices in the trial are still being contradictive, fourteen persons of prominent names of the Democrat Party were sentenced to death. The National Unity Committee approved only the death penalty for Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu and Hasan Polatkan, and this triad was executed on September 16-17. In this study, it was tried to be informed about the crimes accused of Zorlu and the process of the court generally.

Keywords: Fatin Rüştü Zorlu, Democrat Party, Yassıada.

Makale Geliş Tarihi: 21.08.2018

Makale Kabul Tarihi: 16.10.2018

*) Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Bölümü (e-posta: ilyastopcu@hotmail.com)

*) Yüksek Lisans Öğrencisi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (e-posta: semakilmak@hotmail.com)

I. Giriş

1910 İstanbul doğumlu olan Fatin Rüştü Zorlu Galatasaray Lisesi, Paris Siyasi İlimler Akademisi ve Cenevre Hukuk Fakültesi mezunudur. 1932’de Siyaset Dairesi 2. Şubesinde aday memur olarak göreve başladı, 1933’te asaleti tasdik olundu fakat 1934’te askerlik hizmeti nedeniyle görevinden ayrıldı. Askerlikten sonra Siyaset Dairesi Genel Müdürlüğünde, 1936’da Hukuk Müşavirliğinde Müşavir Muavini olarak çalışmaya başladı. 1937 yılına gelindiğinde Ticaret ve İktisat Dairesinde 2. Şube Şefi, 1938’de de 1. Şube Şefi oldu. Aynı yıl Bern Büyükelçiliğinde Başkatip, 1939 Paris Büyükelçiliğinde Başkatip, 1941’de Siyaset Planlama Dairesinde Müdür, 1942’de Moskova Büyükelçiliğinde Başkatip ve Ortaelçilik Müsteşarı olarak görev aldı. 1943 yılında Beyrut Başkonsolosu, 1949’da Ticaret ve İktisat Dairesi Reisi, 1950’de Umumi Katıplık İktisadi İşler Muavini, 1951’de Devlet Bakanlığı’nda Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreteri ve 1952’de de Kuzey Atlantik Paktı Paris Türkiye Daimi Temsilciliğinde Büyükelçi-Daimi Temsilci olarak atandı (Dışişleri Bakanlığı, 2018).

1954 genel seçimleriyle birlikte siyasete adım atan Zorlu, 21. ve 22. Hükümette Başbakan Yardımcısı ve Hükümet Devlet Bakanı olarak görev yaptı. 1957 seçimlerinde de milletvekili seçildi ve 1957 seçimlerinden 27 Mayıs darbesine kadar geçen süre zarfında 23. Hükümette Dışişleri Bakanlığı görevinde bulundu (TBMM Albümü, 2010: 705).

II. 27 Mayıs Darbesi

DP’nin son döneminde ekonomik sıkıntıların giderek ağırlaşması iktidarı güç durumda bırakmaktaydı. Özellikle 1958 yılı içerisinde fiyat artışları ile birlikte kuyruklar ve karaborsa ortaya çıktı. Türkiye Köylü Partisi Cumhuriyetçi Millet Partisine, Hürriyet Partisi ise CHP’ye katılarak iktidara karşı bir güç birliği oluşturdular. DP ise buna karşılık Vatan Cephesini kurarak ülke içinde örgütlenmeye başladı. Kıbrıs meselesi ile ilgili hükümetin çabaları ve Menderes’in geçirmiş olduğu uçak kazası muhalefet ve iktidar arasındaki ilişkileri geçici bir sürede olsa yumuşattı. Ancak 1959 yılında Türk Lirasının değerinin düşürülmesi ve enflasyonun yükselmeye başlaması kamuoyunda tepkilere yol açtı. Ardından muhalefetin güçlenmesi ile birlikte CHP erken seçim isteklerini de gündeme getirmeye başladı (Bulut, 2009: 78).

1960’a gelindiğinde ise iktidar ve muhalefet arasındaki gerginlik iyice arttı, muhalefet DP’yi baskı rejimi kurmakla suçlarken, DP iktidarı ise muhalefeti “ihtilal” çıkırtkanlığı yapmakla suçlamaktaydı. Siyasi ortamın giderek gerginleştiği bu dönemde DP meclis grubunun “CHP’nin yasa dışı yöntemlerle siyaset yaptığı ve bazı basın organları tarafından da desteklendiği ” iddiası ile on beş kişilik bir soruşturma kurulu oluşturulmasını kararlaştırdı. Kurulan Tahkikat Komisyonu siyasi faaliyetlerle beraber kendi çalışmalarıyla ilgili haber ve değerlendirmelere de yasak getirdi. 27 Nisan da bu kurulun yetkilerini genişleten yasanın çıkması ile birlikte İstanbul ve Ankara’daki öğrenci olayları hükümetin tutumunu daha da sertleştirdi. Sıkıyönetimin ilanına rağmen dinmeyen tepkiler ve ordunun açık bir şekilde ortaya koyduğu hoşnutsuzluğa rağmen iktidarın sorunlara çözüm bulamaması 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi ile neticelendi (Bulut, 2009: 79). 27 Mayıs Cuma sabahı Ankara radyosunda Alparslan Türkeş’in

sesinden “Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır” duyurusu ile askeri müdahale kamuoyuna açıklandı (Arıkan, 1997: 305).

27 Mayıs sabahının ilk saatlerinde, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, TBMM Başkanı Refik Koraltan ve İçişleri Bakanı Namık Gedik başta olmak üzere, DP milletvekilleri gözaltına alınarak Harp Okulu binasına götürüldü. Adnan Menderes ise Kütahya yolunda tutuklanarak Eskişehir'e, oradan da Ankara Harp Okulu'na getirildi. Böylece darbenin ilk aşaması başarı ile tamamlandı. 27 Mayıs darbesi, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin emir komuta zinciri içerisinde gerçekleşmedi. Darbe, en üst rütbesi albay olmak üzere, bir grup subay tarafından planlandı. Darbenin asıl lideri ve kurulan gizli örgütlerin teşkilatlanmasını sağlayan kişi Tümgeneral Cemal Madanoğlu'dur. Ancak Cemal Madanoğlu'nun rütbesinin orgeneralden küçük olması dolayısıyla emir komuta zincirinin bozulacağı tehlikesi belirdi ve bu nedenle darbecilerin başına Orgeneral Cemal Gürsel getirildi (SDE, 2010: 10-11).

Darbe sabahı, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, kendisine yönelik istifa tekliflerini, “seçimle geldim, ancak seçimle giderim” diyerek reddetmişti. Celal Bayar'ın bu çıkışı üzerine Cemal Madanoğlu, yaptıkları darbeyi meşru bir zemine oturtmak için yeni bir planı yürürlüğe koydu. Madanoğlu bu amaçla, İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, Prof. Dr. Naci Şensoy, Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı, Prof. Dr. Ragıp Sarıca, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya ve Doç. Dr. İsmet Giritli'den oluşan heyete geçici bir anayasa hazırlattı. Komisyonun başkanlığını Sıddık Sami Onar yaptı. Aralarında Türkiye'nin yetiştirdiği önemli Anayasa hukukçularının bulunduğu gurubun hazırladığı geçici anayasa ile TBMM'ye ait tüm görev ve yetkiler darbeyi yapan Milli Birlik Komitesi'ne devredildi. Hükümet, çalışmalarının gizli olacağı belirtilen MBK'ya karşı sorumlu tutuldu. MBK başkanı, devlet başkanı olarak kabul edildi ve devrilen siyasal iktidarın üyelerinin suçlarını araştırmak için bir “Yüksek Soruşturma Kurulu,” suçlu oldukları sanılanları yargılamak için de dokuz kişilik bir “Yüksek Adalet Divanı” kuruldu. 13 Aralık 1960'ta geçici anayasada yapılan bir değişiklik ile yeni anayasanın bir kurucu meclis tarafından hazırlanması kabul edildi. Böylece MBK'ya devredilen eski TBMM'nin yetkileri, bu kez Kurucu Meclis'e devredildi. Ancak hükümet, yine yalnızca MBK'ya karşı sorumlu tutuldu. Genel olarak yasama yetkisini kullanan Kurucu Meclis'in esas görevi, 27 Mayıs 1961'e kadar yeni anayasayı ve yeni seçim yasasını hazırlamak oldu. Yoğun bir çalışma sonucunda, yeni anayasa tasarısı, 27 Mayıs 1961 günü Kurucu Meclis'te kabul edildi ve bu tasarı, 13 Aralık 1960 günlü yasanın hükmüne uygun olarak, 9 Temmuz 1961 tarihinde halkoylamasına sunuldu. Bu oylamada yüzde 61,5 “evet” oyu alan yeni anayasa kabul edildi. 27 Mayısçıların bu süreç içinde bizzat gerçekleştirdikleri en trajik icraat kuşkusuz Yassıada yargılamalarıdır. Bu yargılama süreci hem işleyiş itibarıyla ve hem de sonuçları itibarıyla Türk siyasal hayatında travma yaratan önemli olaylardan birisi olarak tarih sahnesindeki yerini aldı (SDE, 2010: 12).

27 Mayıs 1960'ta gerçekleştirilen askeri darbe sonucunda tutuklanan Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ile birlikte Fatin Rüştü Zorlu ve diğer hükümet

üyeleri, DP yöneticileri ve milletvekilleri Yassıada'da hapsedildi, darbeyi gerçekleştiren cunta tarafından kurulan özel bir mahkemede yargılandı.

III. Yassıada Yargılamaları

Yassıada mahkemeleri, darbe sonrası oluşturulan bir makam olan Yüksek Adalet Divanı'nca kuruldu. Yassıada mahkemelerinde toplam 592 sanık 19 ayrı davadan yargılandı. DP'lilerin işledikleri suçlar, genellikle anayasayı ihlal ve yolsuzluk başlıkları altında toplanıyordu. Duruşmalara, Yüksek Soruşturma Kurulu'nun anayasanın ihlal edilmesiyle ilgili raporları geç hazırlaması üzerine, Menderes'in yargılandığı "Bebek" ve Bayar'ın yargılandığı "Köpek" davalarıyla başladı. Ardından "Anayasa İhlali" ve "6-7 Eylül olayları" başlığını taşıyan davalar ile yolsuzlukla ilgili davaların görülmesine geçildi. Davaların görülebilmesi için gerek ada içerisinde gerekse mahkemelerin yapılacağı salonda bir takım düzenlemeler yapıldı. Bu davalar için, 700 kişilik kapasitesi olan özel bir mahkeme salonu hazırlandı. Mahkeme salonunda halk için 220, sanık aileleri için 50 ve basın için 200 kişilik yer ayrıldı. MBK'nin hazırladığı plan gereğince, duruşma sırasında DP'liler aileleriyle konuşturulmadı ve adada bulunduruldukları kısma kimsenin girmesine müsaade edilmedi. Daha trajik olanı ise daha önceden gözlerine kestirdikleri ve idam etmeyi kararlaştırdıkları önemli DP'li siyasetçileri idam edebilmek için özel bir kanun hazırlandı. Bu yeni kanunla idam cezasına yönelik yaş sınırlaması kaldırıldı, 65 yaşını geçenlerin de idam edilebilecekleri hükme bağlandı (SDE, 2010: 12-13). Yassıada yargılamalarının daha ilk oturumunda Yüksek Adalet Divanı Başkanı tarafından sanık milletvekillerine beraat etmenin yolunu gösteren bir mesaj verildi. Erzurum eski milletvekili Şevki Erker ile Samsun eski milletvekili Naci Berkman'ın Meclis Gurubunda yapmış oldukları konuşmalar arasından Menderes ve hükümeti eleştirir mahiyette olanları seçilerek, mahkeme tarafından "denetleme görevlerini yerine getirdikleri" gerekçesiyle tutukluluk hallerinin kaldırılmasına karar verildi. Böylelikle sanık milletvekillerine Başbakan ve hükümeti suçladıkları taktirde Yassıada'dan kurtulabilecekleri mesajı veriliyordu. Fakat beklenen olmadı ve sanık milletvekilleri dava arkadaşlarını satmadılar (Yücel, 2001: 167).

Yassıada'da yaşananlar için mahkeme deyimini kullanmanın dahi doğru olmadığını belirtmek gerekir. Çünkü mahkeme denen süreç insanların bir suçun sanığı olarak görüldüğü ve bu sanıklara kendilerini savunma haklarının verildiği süreçtir. Ancak Yassıada'da kurulan ve mahkeme olarak adlandırılan bu ortamın başındaki Salim Başol'un yargılama süreci boyunca kurduğu cümleler sürecin bir yargılama süreci olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu konuya ilişkin birkaç örnek cümle zikretmekte yarar vardır. Dava süresince sanıkları sürekli azarlayan Başol'un Menderes'e hitaben "sizi buraya tıkan böyle istiyor" cümlesi buna en güzel örneklerden bir tanesidir. Yine Başol'un Menderes'in avukatına hitaben "daima böyle lüzumsuz şeyler söylersiniz zaten," "sizi susturmak için ne yapmalı," "susmazsanız sustururum," bizzat Menderes'e hitaben: "Eğer ben kesin deyince kesmezseniz kestirmesini bilirim," sözleri ve dava sonucunda idam edilen Hasan Polatkan'a hitaben: "öyle şey olmaz, kısa kes, az konuş" cümleleri bir mahkemede kullanılmaması gereken ifadelerdir (SDE, 2010: 21). Yassıada'da hazırladığı iddianamelerde Demokrat Partili olmayı suç sayan Başsavcı Altay Ömer Egesel'in, 1954 milletvekili seçimlerinde Demokrat Parti'den aday

olabilmek için partinin Balıkesir teşkilatına başvurduğunu, ancak listeye giremeyince kamudaki görevine, yani savcılığa geri döndüğünü de burada belirtmek gerekir (Yücel, 2001: 161).

Mahkemedeki bu muamelelerden başka, Yassıada yargılamaları süresince DP'lilere yapılan kötü muamele ve işkenceler de tartışılmaktadır. Fatin Rüştü Zorlu'nun avukatı Orhan Cemal Fersoy'un 1971 yılında yayınlanan anılarında Yassıada'da yargılamaları sürecinde Zorlu'nun kendilerine yapılan insanlık dışı muamelelerden bahsettikten sonra: *"bunlardan kimseye bahsetmeyelim, şikayetçi olmayalım. Siz gidiyorsunuz bizler burada kalıyoruz. Sonra bu imkanlardan da mahrum edilirdik. Sizler gelmeye başladıktan sonra zindana atılma ve fiili tecavüz olayları durdu. Çok rica ederim eve ve bilhassa anneme bu hususta bir şey söylemeyiniz. Onların başına da bir iş açmasınlar. Siz biliniz ve mahfuz tutunuz"* dediğini aktarıyordu (Fersoy, 1971: 320).

18 dava için yapılan 202 celsede 701 sanığın yargılandığı, 228 idamın talep edildiği, 1.068 şahidin dinlendiği ve 150.000 vatandaşın takip ettiği yargılamalar 203 gün sürdü (Arıkan, 2002: 81). Yassıada'daki bu ağır şartların gölgesinde gerçekleştirilen yargılamalar sonucunda 15 DP'li idama mahkûm edilirken, 47 DP'li milletvekili beraat etti. 143 DP'li 4 yıl 2 ay, 117 kişi 5 yıl, 15 kişi 6 yıl, 6 kişi 7 yıl, 2 kişi 8 yıl, 17 kişi 10 yıl, 3 kişi 15 yıl, 1 kişi 20 yıl, 30 kişi de müebbet hapse mahkûm edildi. 6 DP'li ise karardan önce öldükleri için haklarındaki dava düşürüldü. Yassıada'da ölen DP'lilerin isimleri şöyledir: Yusuf Salman, Lütfü Kırdar, Gazi Yiğitbaşı, Yümnü Üresin, Nuri Yamut ve Kenan Yılmaz. Ayrıca Konya eski Valisi Cemil Keleşoğlu da Yassıada'da intihar ederek yaşamına son verdi (SDE, 2010: 12-13).

IV. Yassıada'da Fatin Rüştü Zorlu'nun Avukatının Mahkemeye Sunduğu Yazılı Savunma

Yassıada yargılamaları sırasında Fatin Rüştü Zorlu'nun avukatı Orhan Cemal Fersoy tarafından mahkemeye sunulan yazılı savunmada Zorlu'ya isnat edilen suçlamalara teferruatıyla cevaplar yer alıyordu. Savunmanın ilk bölümünde usûl bakımından hatalar yapıldığına işaretler; Yüksek Soruşturma Kurulu'nun meseleleri sentez ve tahlilinin olayların oluşumu ve cereyan tarzına uygun düşmediğini belirtiliyordu. İstanbul ve Ankara'da yaşanan nümayişlerin sadece bir yönü ile tahlile tabi tutulduğunu, nümayişlerin hazırlanmasında ve icrasında siyasi bir oluşumun tesir, teşvik ve tahrikinin mevcut bulunup bulunmadığı hususuna Yüksek Soruşturma Kurulunun temastan itina ile kaçındığını belirtilerek:

"protestoya mevzu teşkil eden 7468 sayılı kanun 27 Nisan 1960 günü saat 21:20'de TBMM'de kabul edilmiştir. Kanunun neşri 28 Nisan 1960'tır. İstanbul Üniversitesi'ndeki protesto gösterileri de 28 Nisan'da saat onda başlamıştır. Protestoya mevzu bahis olan kanunun tam metni hakkında bu kadar geniş talebe kitlesinin bilgi sahibi olmaması icap eder. Nümayişlerin gecedan hazırlandığı hakkında dosyalarda deliller de vardır. Gösteri hazırlıklarının organize bir teşekkül tarafından yapılmış olması icap eder. Bu yolda CHP Gençlik Kollarının faaliyet gösterdiği hususunda şahitler ve ifadeleri de mevcuttur. Sanıkların suçlu olup olmama durumuna müessir özel halleri de

hiç nazarı itibara alınmamıştır. 28 Nisan 1960 sabahı üniversite bahçesinde cereyan eden hadiseler hakiki mana ve şümülü ile İcra Vekilleri Heyeti'ne intikal ettirilmişdir denilemez. Eski Hariciye Vekilinin müdafî olarak üniversite gençliğinin yaptığı protesto gösterilerinin cereyan, mana ve mahiyeti hakkında müdafaada bulunmamıza lüzum yoktur. Çünkü müvekkilim, İstanbul ve Ankara olaylarının cereyanı zamanında Tahran'da yüksek seviyedeki CENTO toplantısında bulunmaktaydı" deniliyordu (BCA. 010.09.128.402.1.2.).

Bu noktada Zorlu'nun avukatı, söz konusu gösteriler ve buna karşı alınan tedbirlerden Fatih Rüştü Zorlu'nun malumatı olmadığını belirtiyordu. İddia makamının tahkikat komisyonunun kurulması dolayısıyla Bayar ve Menderes'in yanında olarak dikta yönetimine doğru gidildiği şeklindeki ifadelere cevap olarak, harici siyasette Zorlu'nun hangi fiili ile diktaya gidişinin tespit ve tatbik edildiğinin izahsız bırakıldığı, Hariciye Vekilinin yürüttüğü siyasetin hangi yönden beğenilmediğinin izah edilmesi gerektiği, bu izah yapılmadıkça ifade edilen hükmün ciddi bir mesnetten mahrum olacağı ifade ediliyordu. Savunmanın bu bölümünün devamında: "1957'den beri devletin harici siyasetinde mesul bulunan Zorlu, Kars ve Ardahan'ı Ruslara mı vermiştir? Boğazlar üzerinde Ruslara üs mü teklif edilmiştir? Yoksa Kıbrıs konusunda Londra ve Zürih anlaşmaları Türkiye'nin aleyhine mi telakki olunmuştur?... Zorlu'nun bu fiillerin tatbikçisi olduğunu iddia etmek kolaydır. Fakat bunun delili istenilince iddianın bomboş olduğu derhal anlaşılır" deniliyordu. Devamında da dış politikada takip edilen başarılı siyaset ve dünya diplomasisinde Zorlu ile alakalı ifadelerden bahsediyordu (BCA. 010.09.128.402.1.3.). 27 Mayıs sabahı radyodan TSK'nın yönetime el koyduğunu işittiği vakit Zorlu'nun telefonla askeri kumandanlığa müracaat ederek bulunduğu yeri bildirdiği, muhafaza altına alınmasını beklediğini bildirdiği hatırlatılıyor ve bu noktada "sayın savcı bunları bilmez görünüyor" ifadesi yer alıyordu (BCA. 010.09.128.402.1.4.).

İkinci kısımda "davanın maddi bakımdan tahlil ve müdafaası" kısmında da Fatih Rüştü Zorlu'ya isnat edilen suçlamalara ayrı ayrı cevaplara yer verildiği görülmektedir. İsmet İnönü'nün öldürülmek istenmesi iddiasına cevap olarak; bu iddianın aklîselim ile bağdaşmayacağını, bunu tasavvur etmenin bile budalalık olduğu belirtiliyordu. İnönü'nün programını canının istediği gibi tertip ettiğini, refakatinde kırktan fazla mebusun bulunduğunu ve bu derece geniş bir gezide muhalefet liderini yok etme fiili gibi bir düşünceyi hatıra getirmenin dahi çılgınlık olacağı belirtiliyordu. Ayrıca bu kadar şuursuzca bir teşebbüsün failinin mahkemeye değil tımarhaneye gönderilmesi gerekir deniliyordu (BCA. 010.09.128.402.1.5.). Bu itibarla Zorlu'nun böyle bir eylem içerisinde olamayacağı, böyle bir suçlamanın da uygun olmayacağı belirtilmekteydi.

İstanbul ve Ankara'da yaşanan nümayişlerle ilgili olarak ise; iller kanununa göre vilayetin asayişinden Vali ve Dahiliye Vekilinin sorumlu olduğu, böyle bir hadisede Hariciye Vekiline herhangi bir şekilde bilgi verilmeyeceği, olaylar başladıktan çok kısa bir zaman sonra örfî idarenin ilan edilmesi sebebiyle hadiselerin ordunun kontrolünde geliştiği belirtilmektedir. Fatih Rüştü Zorlu'nun 27 Nisan akşamı Tahran'a CENTO konferansı için gittiği, orada önemli meselelerle meşgul olduğu belirtilerek, resmi gazetenin ilgili sayıları olay sırasında Zorlu'nun yurt dışında olduğuna delil olarak mahkemeye sunulmuştur (BCA. 010.09.128.402.1.8.). Ayrıca:

“Örfi idare ilan edilme sürecinde Zorlu'nun Türkiye'de olmadığı ve hükümet kararnamesinde de imzasının olmadığı ortadadır. Ayrıca Teşkilatı Esasiye kanununun 86. Maddesine göre önleyici bir tedbir olarak örfi idarenin ilanı mümkün görülmektedir. Hükümet tarafından alınan örfi idare kararı TBMM'de tasdik edilmiştir. Bu karara karşı muhalefetin hiçbir itirazı olmadığı gibi aksine iştiraki olmuştur. Örfi idare diktaya giden bir yol olarak nitelendirilemez. Bu Türk Silahlı Kuvvetleri'ne itimatsızlık olur. TSK Cumhuriyetimizin muhafız ve müdafileridir” şeklinde açıklamaya da yer verilmiştir (BCA. 010.09.128.402.1.11.).

İstanbul'da yaşanan hadiseler sırasında görev yapan polis memurlarına nakdi mükafat verilmesi ile ilgili suçlamaya: “*Dahiliye Vekaletinin kendi tahsisatından yaptığını, bir vekaletin diğer bir vekalet bütçesiyle irtibatı olmadığı, Hariciye Vekilinin böyle bir hadiseden haberdar olmadığı, haberi olsa bile müdahaleye hakkı olmadığı*” şeklinde açıklama getiriliyordu. Bir diğer suçlama olan “istifa etmemek” ile ilgili olarak, önceki dönemlerdeki Hariciye Vekillerinin uygulamaları örnek gösterildikten sonra, başarılı bir dış politika yürütüldüğü, muhalefet tarafından dahi takdir edildiği ve böyle bir ortamda istifa etmemenin adam öldürme fiiline manevi iştirak anlamına gelmeyeceği belirtiliyordu (BCA. 010.09.128.402.1.8.).

Gerçek olmayan radyo yayınlarına karşı menfi bir tavır takınmamak ve kanunsuz neşir yasakları ile ilgili suçlamalara, radyo yayınlarını Hariciye Vekâletinin düzenlemediği, Dahiliye Vekaletinin ölü sayıları ile ilgili açıklamalarının doğru olduğunun anlaşıldığı ve yayınların Zorlu tarafından düzenli ve sürekli takip edildiğinin iddia edilemeyeceği belirtiliyordu. Diğer bir konu olan neşir yasaklarıyla ilgili olarak da; yasakları örfi idarenin koyduğunu, kanunların buna müsaade ettiğini belirterek Hariciye Vekilinin bu suçlamaya muhatap olmadığını, ayrıca Örfi İdarenin, Fatin Rüştü Zorlu'nun yabancı basına verdiği beyanatın neşirini de yasakladığı bilgisi yer alıyordu (BCA. 010.09.128.402.1.11.).

Savunmanın son bölümünde hukuki neticelere temas edilmektedir. Burada Zorlu'nun avukatı mahkeme heyetince TCK'nın 146/1 maddesinin uygulanması için ısrar edilmesine anlam veremediğini ifade etmektedir. Savunmada: “*madde ortadadır. Hadiseler de malum. Bu hale rağmen hadise ile madde arasında bağlantı nerden geliyor. Bunu anlamak imkansız. Fakat uysa da uymasa da Baş Savcı Bey bu maddenin tatbikine ısrar eder durur...*” kısmı da dikkat çekicidir. Devamında:

“yüce divanımız mümtaz ve mutemet hakimler heyetinden mürekkeptir. Elimizde Türk Ceza Hukuku mevzuatı vardır. Milli Birlik Komitesi ve sayın devlet reisi yüce divanın istiklalini bütün dünyaya ilan etmiştir. Sizin dediğiniz olacaktır. Başsavcının istediği değil... İstikbalimize yüce divanın kararları istikamet verecek ve adaletin yüzünü bu hükümler güldürecekler. Tarih, yüce divanın kararları üzerine eğilecek ve felsefesini yapacaktır. Hayat, istikbal elinizde tuttuğunuz terazinin kefelerindedir... Bir müdafî olarak bunca müdafaanın bir cümlesi ile size faydalı olabildimse bahtiyarım... İddia makamı sizlerden ifna talep ediyor, ben hayat istiyorum. Sizlerin adalet kokan vicdanınız en doğruyu, en güzeli ve en iyiyi bulacaktır. İşte görüyorsunuz, iddia makamının hilafına

yalnızca adaleti ve hakikati talep ediyorum. Doğruların yardımcısı Hazreti Allah'tır..." (BCA. 010.09.128.402.1.15.).

Bu ifadelerle yazılı savunma sona erdiriliyordu. Ekler kısmında Zorlu'nun Tahran'a gittiği tarihlerdeki resmi gazetenin ilgili nüshaları, Zorlu ile ilgili bazı gazetelerin nüshaları ve bir de 2 Mayıs 1960 tarihinde The New York Times'ta yayınlanan "Türkiye'nin En Yüksek Kademedeki Diplomatı Fatin Rüştü Zorlu" başlıklı yazı Beyoğlu İkinci Noterinde tercüme edilerek, mahkeme heyetine sunulan deliller arasına konulmuştu.

V. Fatin Rüştü Zorlu Hakkındaki Suçlamalar ve Mahkemenin Verdiği Karar

A. 6-7 Eylül Olayları

Bu dava, 6-7 Eylül 1955'te İstanbul'da meydana gelen olaylarla ilgilidir. Davanın sanıkları Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu (Dışişleri Bakanı), Fuat Köprülü (Dışişleri Bakanı), Fahrettin Kerim Gökay (İstanbul Valisi), Alaattin Eriş (İstanbul Emniyet Md.), Kemal Hadımlı (İzmir Valisi), Mehmet Ali Balin (Selanik Başkonsolosu), Mehmet Ali Tekinalp (Selanik Konsolos Yrd.), Hasan Uçar (Selanik Konsolosluk Kavaşı), Oktay Engin (Selanik Fuarında Tercüman)'dir. Hazırlanan iddianamede sanıklar: "1955 Kıbrıs anlaşmazlığı dolayısıyla halkı, İstanbul ve İzmir Rumlarına karşı ayaklanmaya teşvik ettirmek suretiyle cana ve mala zarar verilmesine sebep olmakla suçlandı." Sanıklardan Bayar, Menderes, Zorlu ve Köprülü için 4-5 yıl arasında ağır hapis cezası ve kamu hizmetlerinden sürekli men mahrumiyeti istendi.¹ Yüksek Adalet Divanı'nın vermiş olduğu kararlar uyarınca Celal Bayar hakkında dava açılmadı (SDE, 2010: 14). Zorlu'nun ise; Divanın 960/3 numarasına kayıtlı 6-7 Eylül olaylarından dolayı Türk Ceza Kanunu'nun 64 ve 517. Maddeleri gereğince takdiren ve teşdiden (üst sınırdan) 4 sene hapsine ve 50 lira ağır para cezası almasına, husule gelen zarar pek fahiş olduğundan 522. Madde icabınca yarısı artırılarak 6 sene hapsine ve 375 lira ağır para cezası alınmasına oy birliği ile karar verildi (BCA. 010.09.90.275.5.2.).

B. Ali İpar Davası

Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Sebati Ataman, Hasan Polatkan, Hayrettin Erkmen, Medeni Berk, Nihat Ali Üçüncü ve Ali İpar sanık olarak yargılandı. İddianameye göre, "Fatin Rüştü Zorlu, Koordinasyon Kurulu üzerinde, Adnan Menderes vasıtasıyla baskı kurmuş ve gemi ithal rejiminde değişiklikler yaptırmıştır. Bu değişiklikten yararlanan Ali İpar, getirdiği 3 gemiyi kredi ile alınmış göstererek 210.000 sterlini yurtdışına kaçırmıştır." Dava sonrasında Ali İpar 2 yıl ağır hapis cezası alırken, Medeni

¹ Fatin Rüştü Zorlu'nun Avukatı Orhan Cemal Fersoy, 6-7 Eylül olayları davasında mahkeme heyetine: "Bu biz Türkleri yargı kararıyla dünya kamuoyuna barbar olarak tescil ettirme isteğidir. Böyle bir hareketi Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı, Başbakanı, Dışişleri Bakanı, Başbakan Yardımcısı, Valileri ve Emniyet Müdürleri tertiplemişlerdir denilmek isteniyor. Bu bir skandaldır. Yunan mahkemelerinin kararları kaynak alınarak milli şeref ve haysiyetimiz üzerinde dolaşılıyor. Başka yoldan mahkum edilecekleri bilinen kişileri, bu yoldan 3-5 yıllık hapis cezasına çarptırma gayreti göstermeye ne lüzum vardı" diyecektir (Demirer, 2009: 354).

Berk 1 yıl, Polatkan, Erkmen ve Ataman ise 3'er ay hapis cezaları aldı (SDE, 2010: 16). Bu davada Zorlu'nun: 960/13 numarada kayıtlı İpar Transport Şirketi'nin döviz kaçakçılığı yolsuzluğundan dolayı Türk Ceza Kanunu'nun 240/1. Maddesi hükmünce takdiren ve teşdiden 1 sene hapsine, 400 Lira ağır para cezası alınmasına ve 20. Madde delaleti ile takdiren 6 ay memuriyetten mahrumiyetine oy birliği ile karar verildi (BCA. 010.09.90.275.5.2.).

C. Radyo Davası

Radyo davasında Başbakan Adnan Menderes'in yanı sıra, bakanlardan Fatin Rüştü Zorlu, Mükerrerem Sarol, Emin Kalafat, Celal Yardımcı, Sıtkı Yırcalı, Abdullah Aker, Haluk Saman ve Basın Yayın Genel Müdürü Altemur Kılıç yargılandı. Hazırlanmış olan iddianamede, sanıkların devlet radyosunu parti organı gibi kullandıkları ve ayrıca 1957 seçim sonuçlarını kesinleşmeden radyodan ilan ettikleri ileri sürülmüştür. Dava, Anayasayı ihlal Davası ile birleştirildi (SDE, 2010: 17).

D. Ankara-İstanbul Olayları

Yassıada'da tutanaklarında Ankara ve İstanbul'da yaşanan hadiselerle ilgili: üniversite öğrencilerinin tahkikat komisyonunun kurulmasını basından öğrendiği, meşruiyetini kaybetmiş olan iktidarın ileri gelenlerinin kanunen suç teşkil etmeyen masum talebe hareketlerini başlamadan bitirmek amacıyla seri halinde şiddetli tedbirler aldıktan sonra, sivil idarenin ve zabitanın bu iş için kafi gelmeyeceğini düşünerek 27 Nisan 1960 tarihinde anayasaya aykırı olarak örfi idare ilan ettikleri yazmaktadır.² Mahkeme başkanı Salim Başol, örfi idare ilanı için şartların mevcut olmadığını, örfi idare ilanının yazılı olarak değil şifahi bir şekilde kararlaştırıldığını ve yazı ile tefrik edilmeden 28 Nisan 1960 tarihinde saat 15:00 sıralarında radyo ile ilan edildiğini söyleyecektir (TBMM Kütüphanesi, 1985: 10). Bu doğrultuda: 960/4 numarasına kayıtlı Ankara-İstanbul olayları Anayasayı ihlal suçunun maddi vakiasını teşkil etmiştir (BCA. 010.09.90.275.5.2.).

---

² Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu İtalyan "Corierra Della Sera" gazetesine verdiği mülakatta Örfi İdare ile ilgili soruya: "Örfi idare ve askeri kanunlar üç aylık bir süre dışında tatbik edilemez. Bununla beraber, heyecanların yatışmasını ve tahkikat encümeninin çalışmalarından elde ettiği neticeleri bize bildirmesini beklemeliyiz. Muhalefet, bu encümenin tazyik gayesi güttüğünü ve bu şekilde salahiyetle teçhiz edildiğini ileri sürüyor. Bu doğru değildir" diyerek cevap verecektir. İstanbul ve Ankara olaylarının da birtakım öğrenci nümayişleri olduğunu ve öğrencilerin hepsinin bu nümayişlere katılmadığını, fakültelerin birçoğunun da nümayişlerin dışında kaldığını ve ayrıca nümayişlerin ehemmiyetinin fazla mübalağa edildiğini belirtiyordu. Devamında: "Bu nümayişlerde polis ancak mecbur kaldığı vakit silah kullanmıştır. Başlangıçta beş bin kişilik bir nümayişçi topluluğu karşısında yüz kadar polis bulunuyordu ki, bunlar da havaya ateş etmişlerdir. Nümayişler sırasında İstanbul'da iki kişi ölmüştür, Ankara'da ölen yoktur. Bir öğrenci de düşüncesizce bir hareketle bir tankın üzerine atlamış, bu ihtiyatsızlığı neticesinde ölmüştür" dedi (BCA. 010.09.8.26.3.2.).

E. Anayasayı İhlal Davası

Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan başta olmak üzere, DP'nin 405 kişiden oluşan tüm TBMM kadrosu yargılanmıştır. Bu davada Demokrat Parti;

— 1951 ve 1953'te 6294 sayılı kanunla CHP'nin mallarına el koymak,

— Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne çok oy kazandırdığı için 1954'te Kırşehir ilini ilçe haline getirmek ve bu yolla vatandaşları siyasal inançlarından ötürü cezalandırmak,

— Yargı bağımsızlığını ihlal etmek

— Meclis iç tüzüğünde yapılan değişikliklerle Meclis Müzakerelerinin yapılmasına engel olmak ve Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasına karar vermek,

— Tahkikat Komisyonu'na verilen olağanüstü yetkilerle Anayasanın feshi ve ilgasına yeltenmek,

— 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nu çıkarmak,

— Seçim Kanunu'nda antidemokratik değişiklik yapmak gibi suçlamalara maruz kalmıştır (SDE, 2010: 20). Dava sonucunda Fatin Rüştü Zorlu'nun da içinde bulunduğu 15 kişinin "*Anayasayı ihlal suçundan Türk Ceza Kanunu'nun 146/1. Maddesi hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy birliği ile karar verildi.*" (BCA. 010.09.90.275.5.2.).

VI. Karar'ın Uygulanması

İdam kararlarını başkan Başol değil de İstanbul Radyosundan getirilen spikerler okuyordu. Mahkememe kararlarının okunmasının ardından haklarında idam kararı verilen DP'lilerin kravat ve kemerleri söküldükten sonra elleri arkadan kelepçelenerek Yassıada'dan İmralı'ya götürülmek için hücumbota bindirildiler (Demirer, 2009: 275).

Millî Birlik Komitesi 15 Eylül 1961 Cuma günü saat 18'de Devlet ve Milli Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'in Başkanlığında toplanarak Yüksek Adalet Divanınca verilen ölüm cezalarını içeren dosyayı 12/06/1960 tarih ve Anayasanın 6. maddesi gereğince tetkik etti. Komite, Yüksek Adalet Divanınca ve ittifakla ölüm cezasına çarptırılan sakıt Reiscumhur Celâl Bayar, sakıt Başbakan Adnan Menderes, sakıt Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve sakıt Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın ölüm cezalarını tasdik ederken, Celâl Bayar'ın 65 yaşım bitirmiş olması dolayısıyla ölüm cezası müebbet ağır hapis cezasına çevrildi (BCA. 010.09.90.276.1.55.). Keza diğer ekseriyetle ölüm cezasına çarptırılan Refik Koraltan, Ağâh Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişçioğlu, Bahadır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoğlu, Zeki Er Ataman ve Rüştü Erdelhün'ün cezaları da müebbet ağır hapse çevrildi (Resmi Gazete, 1961).

Yassıada yargılamaları devam ederken, infazların İmralı Adasında yapılacağı adanın cezaevi savcısına bildirilmişti. Bu süreçte infazın hazırlıklarına başlandığını söyleyen İmralı Cezaevi Müdürü Ahmet Ziyaettin Acarol, "*zeytin fidanı için çukur açıyoruz*"

diyerek mezar kazdıklarını, “*cephane için sandık*” diyerek tabut yaptıklarını, “*kale direği*” diye darağacı kurduklarını söylemektedir. Cezaevi Müdürü Acarol, İnfazlardan önce adaya getirilen hocaların ne için geldiklerini bilmediklerini, hocalara: “*Pakistan'dan bir heyet gelecek, onlarla din konusunda münazara yapılacak, orada görevlendirildiniz*” denildiğini nakletmektedir.³ Aynı şekilde cellatların da nereye ve ne için geldiklerini bilmediklerini, hatta cellatların meyhaneden alınarak apar topar adaya getirildiklerini ve sarhoş olduklarını söylemektedir (Topçu ve Akılmak Topçu, 2017: 71).

16 Eylül Cumartesi günü sabahın erken saatlerinde önce Hasan Polatkan hücrelerinden alınarak idam edildi. Doktorun ölüm raporu vermesinin ardından sehpadan indirilen Polatkan'ın naşı cenaze arabasına konularak imamlara teslim edildi. Ardından Fatin Rüştü Zorlu'nun hücrelerine gidildi ve Başsavcı Egesel tarafından hakkındaki idam kararının MBK tarafından tasdik olunduğu bildirildi. Zorlu: “*anlıyorum, hepiniz vazifenizi yaptınız. Hiçbirinize kızgın değilim. Mümkünse bir ricam olacak. Bir mektup yazmak istiyorum ve ayrıca abdest alacağım*” deyince, Başsavcı: “*kısa olsun*” karşılığını verdi ve kağıt kalem getirildi. Kelepçeleri çıkarılan Zorlu tek yaprak kağıda şunları yazacaktı:

“Sevgili Anneciğim, Emelciğim, Sevinciğim ve Ağabeyciğim:

Şimdi Cenab-ı Hakkın huzuruna çıkıyorum. Sakinim, huzur içerisindeyim. Sizlerin daima sakın ve huzur içerisinde yaşamaları beni daima müsterih edecektir. Bir ve beraber olun. Allah'ın takdiratı böyleymiş. Hizmet ettim ve şerefimi daima muhafaza ettim. Anne, siz sevdiğilerimi muhafaza edin ve Allah'ın inayetiyle onların huzurunu temin edin. Hepinizi Allah'a emanet eder, tekrar üzülmemenizi ve hayatta beraber olarak beni huzur içerisinde bırakmanızı rica ederim.

Allah memleketi korusun.”

İdam sehpasına çıkarılan Zorlu'nun “*kendi işimi kendim bitirmek istiyorum*” ricası üzerine müsaade edildi ve Zorlu boynuna ip geçirildikten sonra ayaklarının altındaki tabureyi iterek yaşamına son verdi (Demirer, 2009: 278-279).

19 Eylül 1961 tarihli, Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı Altay Ömer Egesel imzalı, Yüksek Adalet Divanı Başkanlığı'na gönderilen resmi yazıyla Anayasayı ihlal suçundan ölüm cezasına çarptırılan düşük Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu ve düşük Maliye Vekili Hasan Polatkan'ın haklarındaki ölüm cezasının 16.09.1961 tarihinde infaz edildiği tebliğ edildi (BCA. 010.09.90.276.1.56.).

---

³ Karardan iki gün önce İstanbul belediyesi Mezarlıklar Müdürlüğü'ne bağlı din görevlilerinden Ethem Akalın, Yahya Eskişehirli ve Recai Tansu isimli hocalara Pakistan'da dini bir konferansa katılacakları haberi gönderildikten sonra bu hocalar önce Dolmabahçe'de MBK Yassıada İrtibat Bürosu'na ve sonra da İmralı Adasına götürüldüler. Hocalara: “*burada görüp işittiklerinizi söylemeyeceksiniz. Bizim yerin altında da kulağımız vardır. Bir şey duyarsak sizin için fena olur*” ihtarında bulundular (Demirer, 2009: 277).

Kaynaklar

- Arıkan, M. (2002). “27 Mayıs Anayasayı İhlal Davası İddianamesi Üzerine Bazı Tespit ve Düşünceler”, *Türkler Ansiklopedisi*, (17), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 74-84
- Arıkan M. (1997). “27 Mayıs’a Damgasını Vuran Söz ve Beyanlar”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (4), 299-310.
- BCA. 010.09.128.402.1.2.
- BCA. 010.09.128.402.1.3.
- BCA. 010.09.128.402.1.4.
- BCA. 010.09.128.402.1.5.
- BCA. 010.09.128.402.1.8.
- BCA. 010.09.128.402.1.11.
- BCA. 010.09.128.402.1.15.
- BCA. 010.09.90.276.1.55.
- BCA. 010.09.90.276.1.56.
- BCA. 010.09.90.275.5.2.
- BCA. 010.09.8.26.3.2.
- Bulut S. (2009). “27 Mayıs 1960’dan Günümüze Paylaşılmalı Demokrat Parti Mirası”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), 73-90.
- Demirer M. A. (2009). *Fatin Rüştü Zorlu Gerçeği, İstanbul: Profil Yayıncılık.*
- Fersoy O. C. (1971). *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes, İstanbul: Maytaş Matbaacılık.*
- Dışişleri Bakanlığı (http://www.mfa.gov.tr/sayin-fatin-rustu-zorlu_nun-ozgecmisi_1910--1960_.tr.mfa.).
- Resmi Gazete, 16 Eylül 1961, Sayı: 10908, Karar No: 75.
- Stratejik Düşünce Enstitüsü, (2010). 50. Yıldönümünde 27 Mayıs’ı Hatırla(t)mak, Ankara.
- TBMM Kütüphanesi, Yer: 1985-4504, cilt 1.
- TBMM Albümü, (2010). 1920- 2010, 2. Cilt, 1950-1980, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Ankara.
- Topçu İ., Topçu S. A. (2017). “Adnan Menderes’in Yargılanması ve İdamı”, *Akademik Bakış Dergisi*, (61), 59-80.
- Yücel M. S. (2001). *Demokrat Parti, İstanbul: Ülke Kitapları.*

Ekler:

Ek 1: 4

THE NEW YORK TIMES

Turkey's Top Diplomat

Fatin Rustu Zorlu

TO drive home a point about Cyprus during a debate in the United Nations General Assembly, Foreign Minister Fatin Rustu Zorlu of Turkey, quoting Shakespeare, once remarked: "We must not think the Turk is so unskilful. To leave that latest which concerns him first." The lines are from "Othello," in which a Venetian senator comments on Turkish interest in Cyprus. Those who have watched and worked with the Turkish Foreign Minister agree that, like the bard's Turk, he is certainly skilful.

Yesterday Mr. Zorlu called on his talents to cope with 100 foreign correspondents who had arrived in Istanbul for the first annual meeting of North Atlantic Treaty Organization foreign ministers to be held in Turkey. The correspondents found themselves in the midst of martial law after student demonstrations in Istanbul against the Turkish Government.

"It is better to take preventive measures than repressive ones," the Foreign Minister declared at a news conference.

Those who have watched and worked with Mr. Zorlu also agree that he has humor, but that his mild appearance can be deceptive. Mr. Zorlu has earned a considerable reputation as a shrewd diplomat and a tough negotiator.

When he went from the United Nations meetings last fall to deliver speeches in various parts of the United States for about three weeks, Mr. Zorlu gave an impression of working until 5 A. M. and then getting up fresh to start over again at 7 A. M. The story went that the rest of his

American Airlines

"The art of conciliation is still visible."

between Mr. Zorlu and the Greek Foreign Minister, Evangelos Averoff-Tossizza, in Zurich, and was ratified first by their Premiers and then an agreement with the British in London. For this, Yale University gave Mr. Zorlu an honorary degree of Doctor of Laws last fall, saying: "This is the kind of demonstration we have need of, the fact that the art of conciliation is still visible."

Served in Soviet During War

Mr. Zorlu joined the Turkish Foreign Ministry in 1932 and started representing his country at international meetings a few years later. During World War II, he served as counselor of embassy in Moscow and chargé d'affaires in Kuibyshev, where the Soviet Union had to move its head-

⁴ Fatin Rüştü Zorlu'nun avukatı tarafından mahkemeye sunulan, 2 Mayıs 1960 tarihli The New York Times'ta yayınlanan "Türkiye'nin En Yüksek Kademedeki Diplomatı Fatin Rüştü Zorlu" başlıklı yazının olduğu gazete.

Ek 2:⁵

3096
5634

Türkiye Cumhuriyeti

Tercüme

TÜRKİYENİN EN YÜKSEK KADEDEDEKİ DIPLOMATI
Fatin Rüştü Zorlu

(F.R.Zorlu'ya ait resmin altındaki yazı: "UZLAŞMA HÜNERİ HENÜZ MEVCUTTUR".)

T. C.
Beyoğlu İkinci No.
Noterinin
Noteri

Kendisinden bahsedilen adam.
Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun bir oturumunda Kıbrıs mevzuunda tartışmalar yapılırken Türkiye Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu, Shakespeare'in şu sözlerini hatırlatmıştır: Türki, kendisini en evvel alâfadar eden şeyi en sona bırakacak kadar akılsız zannetmemeliyiz. Bu satırlar "Othello" eserinde Türklerin Kıbrıs'a karşı olan alâkasından bahseden Venedikli senatörün sözleridir. Türk Hariciye Vekilini güvenler ve kendisiyle çalışanlar, şairin bahsettiği Türk gibi onun da akıllı olduğunu teslim ederler. NATO Dış İşleri Bakanlarının Türkiyede yapılacak ilk yıllık toplantısı münasebetiyle İstanbul'a gelen 100 yabancı muhabirin sorularını cevaplandırmak için Bay Zorlu bütün kabiliyetini göstermek zorunda kalmıştır. Türk hükûmetine karşı İstanbul'da yapılan talebe nümayişlerinden sonra muhabirler bir sıkıyönetim karşı karşıya gelmişlerdir. Hariciye Vekili yaptığı bir basın konferansında "Tenkil yoluna gitmektense Snleyici tedbirler almak daha iyidir" demıştır. Bay Zorlu'yu güvenler ve kendisiyle çalışanlar, onun neş'eli bir adam olduğunu da kabul ederler fakat yumuşak görünüşü aldatıcıdır. Bay Zorlu'nun keskin bir diplomat ve çetin bir müzakereci olarak büyük şöhreti vardır. Geçen son baharda Birleşmiş Milletlerde yapılan toplantılardan ayrılarak Amerika Birleşik Devletlerinin muhtelif bölgelerinde konuşmalar yapmak

1960 - Damaşık

Noter kâğıdı 010 02 128 402 1 16

⁵ The New York Times'ta yayımlanan Fatin Rüştü Zorlu ile ilgili gazete haberi Beyoğlu İkinci Noterinde tercüme edilerek, mahkeme heyetine sunulan deliller arasına konulmuştu. Tercümenin ilk sayfası.

Ek 3:⁶

T. C.
MİLLÎ BİRLİK KOMİTESİ
SEKRETERLİĞİ

Özel Kalem Md. No. :

Konu :

X
DEVLET ARŞİLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİMİ

Ankara

15 Eylül 1961

MİLLÎ BİRLİK KOMİTESİ KARARI

Karar No: 75

Millî Birlik Komitesi 15 Eylül 1961 Cuma günü saat 18 de Devlet ve Millî Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'in Başkanlığında toplanarak Yüksek Adalet Divanınca verilen ölüm cezalarına havi dosyayı 18.6.1960 tarih ve 1 sayılı Anayasanın 6 ncı maddesi gereğince tetvik etmiştir .

Yüksek Adalet Divanınca ve ittifakla ölüm cezasına çarptırılan sakıt Reisicumhur Celâl Bayar, sakıt Başbakan Adnan Menderes, sakıt Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve sakıt Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın ölüm cezalarını tasdik etmiş ve ancak bunlardan Celâl Bayar'ın 65 yaşını bitirmiş olması dolayısıyla ölüm cezasını müebbed ağır hapse tahvil eylemiştir . Keza diğer ölüm cezasına çarptırılan Refik Koraltan, Ağah Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kırışçioğlu, Behadır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoğlu, Zeki Erataman ve Rüştü Erdelhan'ın cezalarını da müebbed ağır hapse çevirmiştir .

15 Eylül 1961

Kâtip
Refet Aksoyoğlu

Kâtip
Selâhattin Uzgür

010 09 90 226 L

(11540)

55

⁶ 15 Eylül 1961 tarihli Millî Birlik Komitesi kararları.

1844 İlyas TOPÇU
Sema Akılmak TOPÇU

ATASOBED
2018 22(Özel Sayı): 1829-1844

Ek 4:⁷

T.C.
Yüksek Adalet Divanı
Başsavcılığa
1229

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

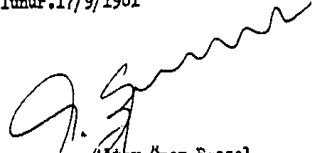
Yüksek Adalet Divanı Başkanlığına

- 1- Anayasayı ihlalden dolayı T.C.Kanununun 146/1 Maddesi gereğince ölüm cezasına çarptırılan düşük Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Vekili Hasan Polatkan haklarındaki ölüm cezası 16/9/1961, Düşük Başvekil Adnan Menderes hakkındaki ölüm cezası da 17/9/1961 tarihinde infaz edilmiştir. İnfaz evrakı ve ilân eklidir.
- 2- Yüksek Divancıs muhtelif suçlardan dolayı cezalandırılan şahıslar hakkında Adli Sicil Müdürlüğüne gönderilmek üzere tanzim edilecek Ceza Bildirme fişlerinin Başsavcılığımıza tevdiî rica olunur.17/9/1961

T.C.
Yüksek Adalet Divanı
Başsavcılığı

9642 19.9.86

1010 00 1 90 236 1

Fatih Ömer Egesel
Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı

(11939)
EK.1

56

⁷ Fatin Rüştü Zorlu'nun 16 Eylül 1961'de idam edildiğine dair Başsavcı Egesel tarafından Yüksek Adalet Divanına 19 Eylül'de gönderilen yazı.